

у системі фінансового моніторингу в Україні замінити місцями вимоги щодо внутрішнього та обов'язкового моніторингу з рівноспрямованою орієнтацією на суб'єкт та об'єкт злочину. У другу чергу – закріпити як обов'язок надавати особам, які мають звітувати про проведені через фінансові установи транзакції, доступ до інформації про практику відмивання грошей та про ознаки, за якими розпізнаються підозрілі транзакції, при чому така інформація має постійно оновлюватись.

Використана література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.
2. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28.11.2002 № 249-IV.
3. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України *acquis* Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. – Центр європейського та порівняльного права Міністерства юстиції України. – 2003. – 120 с.

Стаття надійшла до редколегії 19.05.2010 р.

УДК 343.535

Г.Є. Болдарь

ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА

У статті розглянуті розміри та види покарань за вчинення злочинів у сфері банкрутства. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення санкцій статей 218–221 КК України.

Ключові слова: *покарання, банкрутство, санкція.*

В статье рассмотрены размеры и виды наказаний за совершение преступлений в сфере банкротства. Сформулированы предложения по усовершенствованию санкций статей 218–221 УК Украины.

Ключевые слова: *наказание, банкротство, санкция.*

In the article measures and kinds of punishments for the offences concerning bankruptcy are considered. Propositions on improvement of the sanctions in the art. 218–221 of the Criminal Code of Ukraine are formulated.

Key words: *punishment, bankruptcy, sanctions.*

Інститут банкрутства є одним з найважливіших інструментів трансформації вітчизняної економіки в напрямі соціально орієнтованої ринкової: на сучасному етапі він створює справедливий баланс між приватними та

публічними інтересами, будучи покликаним забезпечувати як справедливе задоволення вимог кредиторів, так і охорону інтересів самого боржника від несумлінних кредиторів і збереження суб'єкта господарювання. Кримінально-правова охорона відносин, пов'язаних із неспроможністю і банкрутством, виступає важливою складовою частиною механізму правового регулювання цих суспільних відносин.

Питання кримінальної відповідальності за злочини у сфері банкрутства плідно аналізувалися в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема П.П. Андрушка, П.С. Берзіна, Б.В. Волженкіна, Л.Д. Гаухмана, В.В. Гордієнка, Н.О. Гурорової, О.О. Дудорова, А.Е. Жалінського, І.А. Клепицького, Б.І. Колба, А.Г. Кудрявцева, Н.О. Лопашенко, І.Ю. Михальова, В.О. Навроцького, О.І. Перепелиці, А.М. Ришелюка, П.А. Светачева, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, А.Х. Тімербулатова, В.І. Тюніна, М.І. Хавронюка, І.В. Шишко, П.С. Яні. Останнім часом в Україні було захищено кілька кандидатських дисертацій, в яких висвітлювалися певні кримінально-правові аспекти злочинів, пов'язаних з банкрутством, - це роботи Н.М. Ляпунової (2001 р.), Б.М. Грека (2005 р.), О.О. Круглової (2005 р.), О.В. Фролової (2006 р.), Г.Є. Болдарь (2007 р.), Г.М. Зеленова (2009 р.). Однак вивченню проблем покарання за вчинення цих злочинів не приділялось достатньої уваги, без чого, безумовно, дослідження кримінальної відповідальності не можна вважати повним. Слід зазначити, що певні пропозиції, висловлені вченими щодо необхідності внесення змін до диспозицій ст. ст. 218-221 КК України, були враховані законодавцем у Законі України від 15 квітня 2008 року № 270-VI "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності" [1]. На жаль, санкції цих кримінально-правових норм не зазнали жодних коректувань.

Метою цієї статті є дослідження видів та розмірів покарання, передбачених у санкціях ст. ст. 218-221 КК України, та формулювання на цій підставі пропозиції щодо їх вдосконалення.

Як відомо, суспільна небезпека злочину відображається в санкції кримінально-правової норми. Загальновизнаним є і той факт, що суспільна небезпека злочину визначається сукупністю його об'єктивних і суб'єктивних ознак.

Аналіз складів злочинів, передбачених ст. ст. 218-221 КК України, показав, що вони мають багато спільних рис, зумовлених єдністю їхнього видового об'єкта. З об'єктивної сторони складі злочинів, передбачених ст. ст. 218-221 КК, є матеріальними та вважаються закінченими з моменту настання великої матеріальної шкоди. Суб'єктами всіх злочинів у сфері банкрутства є службова особа суб'єкта господарської діяльності, а також громадянин-засновник (учасник). Фіктивне банкрутство може бути вчи-

нено ще й громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності. Суб'єктивна сторона всіх злочинів у сфері банкрутства характеризується умисною формою вини. Про це прямо зазначено в диспозиціях кримінально-правових норм словами "умисне" (ст. ст. 219, 220, 221 КК України) і "завідомо неправдива офіційна заява" (ст. 218 КК України).

Порівняння видів та розмірів покарань за злочини у сфері банкрутства, указаних у ст. ст. 218–221 КК України, дає підстави зробити висновок про те, що санкції вказаних норм не скориговані між собою та не відповідають суспільній небезпеці цих злочинів.

По-перше, звернемо увагу на основні покарання. За вчинення всіх указаних злочинів передбачено штраф. Розміри штрафу дуже різняться між собою. Так, найбільший розмір штрафу встановлено в санкції ст. 220 КК України (від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). За вчинення незаконних дій у разі банкрутства може бути призначено найменший розмір штрафу (від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Крім того, санкції ст. ст. 218, 219, 220 КК України містять покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років. За вчинення незаконних дій у разі банкрутства передбачено альтернативне штрафу покарання у виді арешту на строк до трьох місяців.

На наш погляд, той факт, що в КК України незаконні дії в разі банкрутства визнано найменш тяжким, ніж інші злочини у сфері банкрутства, не відповідає суспільній небезпеці цього злочину, яка визначається сукупністю всіх елементів складу злочину. Усі злочини у сфері банкрутства мають матеріальні склади та умисну форму вини. Більше того, склади незаконних дій у разі банкрутства та доведення до банкрутства мають багато схожих ознак. Важливою особливістю цих злочинів є те, що з об'єктивної сторони вони можуть виражатися в одних і тих самих діях: 1) у передачі майна в інше володіння; 2) відчуженні майна; 3) знищенні майна; 4) приховуванні відомостей про майно; 5) знищенні документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність суб'єкта господарювання (боргових зобов'язань, договорів, векселів тощо); 6) фальсифікації таких документів. Такі способи вчинення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, є найбільш поширеними. Наприклад, службові особи ВАТ "Євпаторійське АТП", зловживаючи своїм службовим становищем у власних інтересах, здійснили відчуження майнових активів підприємства, що потягло за собою процедуру банкрутства останнього. Аналогічний факт встановлено прокуратурою м. Сімферополя щодо дій службових осіб ВАТ "Шкірвзуття" [2]. Крім того, обов'язковим елементом об'єктивної сторони обох злочинів є наслідки у виді спричинення великої матеріальної шкоди.

Розрізняють доведення до банкрутства та незаконні дії в разі банкрутства за ознакою обстановки вчинення злочину. Зазначені в диспозиції ст. 221 КК України дії можуть бути скоєні в період, протягом якого здійснюється провадження у справі про банкрутство. Як слушно зауважує А.М. Ришелюк, у разі вчинення дій, перелічених у диспозиції ст. 221 КК України, до порушення справи про банкрутство дії винного за наявності підстав підлягають кваліфікації за ст. 219 КК України [3, с. 588]. Подібним чином розмірковує О.О. Дудоров, який пише, що відчуження або знищення майна можна розглядати як прояв доведення до банкрутства, передбаченого ст. 219 КК України. Науковець зазначає, що для того, щоб бути кваліфікованими за ст. 221 КК України, указані дії мають бути вчинені "у разі банкрутства", тобто після винесення судом ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство [4, с. 638].

По-друге, розглянемо питання додаткового покарання. Так, за доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, а також незаконні дії в разі банкрутства передбачено додаткове обов'язкове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Однак у санкції ст. 218 КК України воно не вказано ні як обов'язкове, ні як факультативне.

Така позиція законодавця видається не зовсім обґрунтованою, адже суб'єктом фіктивного банкрутства як і злочинів, передбачених ст. ст. 219–221 КК України, також є службова особа суб'єкта господарської діяльності або громадянин-засновник (учасник). Більше того, незрозуміло, чому за незаконні дії в разі банкрутства, який визначено як найменш тяжкий з усіх злочинів у сфері банкрутства, передбачено призначення вказаного обов'язкового додаткового покарання, а за вчинення фіктивного банкрутства – ні. На наш погляд, таке положення речей суперечить і національній законодавчій тенденції призначати за вчинення злочинів із використанням службового становища покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, яка закріплена в багатьох кримінально-правових нормах Особливої частини КК України, наприклад, у ст. ст. 151, 157, 158, ч. 2 ст. 168, 175, ч. 2 ст. 191, ст. ст. 364–368 тощо.

По-третє. Покарання за незаконні дії у разі банкрутства не скоординовано із санкціями норм, що встановлюють відповідальність за вчинення суміжних злочинів, зокрема проти власності.

Наприклад, оскільки однією з форм об'єктивної сторони незаконних дій у разі банкрутства є знищення майна, то цей злочин є суміжним із умисним знищенням або пошкодженням чужого майна.

Предметом злочину, передбаченого ст. 194 КК України, є чуже для суб'єкта злочину майно, яке може належати на праві власності фізичній

або юридичній особі. Відмітною рисою майна як предмета злочину, передбаченого ст. 221 КК України, є те, що воно належить на праві власності суб'єкту господарської діяльності (юридичній особі), стосовно якого порушено справу про банкрутство.

Слід відзначити, що за конструкцією склади злочинів, передбачених ст. 194 та ст. 221 КК України, є матеріальними. Наслідками вчинення обох злочинів є спричинення матеріальної шкоди, однак є певна відмінність у визначенні її розмірів. Незаконні дії в разі банкрутства, як зазначалося вище, вважаються закінченими з моменту настання великої матеріальної шкоди, розмір якої чітко вказано в примітці до ст. 218 КК України. А поняття "великий" у ч. 1 ст. 194 КК України та "особливо великий" у ч. 2 цієї статті розміри є оціночними, їхній зміст установлюється в кожному конкретному випадку з урахуванням матеріального становища потерпілого.

Звернемо увагу на санкцію ч. 1 ст. 194 КК України. Умисне знищення або пошкодження майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той саме строк.

Таким чином, порівняльний аналіз видів та розмірів основних покарань, які визначені в санкціях ч. 1 ст. 194 та ст. 221 КК України, дає підстави зробити висновок, що: 1) більший розмір штрафу передбачено в ст. 221 КК України; 2) покарання у виді громадських або виправних робіт, обмеження або позбавлення волі за незаконні дії в разі банкрутства не передбачено; 3) у санкції ч. 1 ст. 194 КК України не названо таке покарання, як арешт.

Підбиваючи підсумок усьому вищевикладеному, хотілося б зазначити наступне.

1. Санкції ст.ст. 219–221 КК України не скориговані між собою, а також із санкціями кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за суміжні склади злочинів.

2. Видається безпідставним і несправедливим визначення незаконних дій в разі банкрутства як найменш тяжкого злочину у сфері банкрутства, адже аналіз його об'єктивних та суб'єктивних ознак дає підстави стверджувати, що він не є менш суспільно небезпечним, ніж злочини, передбачені ст. ст. 218–220 КК України. Це випливає з юридичної природи цих злочинів, а також із порівняння їхніх об'єктивних і суб'єктивних ознак: усі злочини у сфері банкрутства спричиняють велику матеріальну шкоду, вчиняються з умисною формою вини, мають практично однакове коло суб'єктів.

3. З метою реалізації принципів справедливості та обґрунтованості покарання, його гуманізації, а також з метою оптимізації санкцій за суміжні злочини, які мають схожий ступінь суспільної небезпеки, вважаємо за необхідне включити до санкції ст. 221 покарання у виді громадських робіт.

4. Суперечливою видається позиція законодавця щодо визначення позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю в санкціях ст. ст. 219–221 КК України як додаткового обов'язкового, а в санкції ст. 218 КК України взагалі його відсутність, адже суб'єктом усіх злочинів у сфері банкрутства є службова особа суб'єкта господарської діяльності та громадянин-засновник (учасник).

У зв'язку з цим пропонуємо передбачити за вчинення фіктивного банкрутства додаткове обов'язкове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Це дозволить судам у кожному випадку вчинення цього злочину особою з використанням службового положення звести до мінімуму вірогідність його вчинення в майбутньому. Як слушно зауважує А.О. Данилевський, таким чином буде виконуватись така мета покарання, як спеціальна превенція [5, с. 154].

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень вважаємо вивчення проблем кваліфікації злочинів у сфері банкрутства та відмежування їх від суміжних складів злочинів.

Використана література:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України № 270-VI від 15 квітня 2008 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – Ст. 236.

2. Інтерв'ю кореспондента газети "ДЕНЬ" з прокурором АРК В. Шемчуком 30.08.2006 [Електронний ресурс] // ДЕНЬ. – 2006. – № 138. – 17 серпня. <<http://www.ark.gp.gov.ua>> (19.10.2006).

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Канон, А.С.К., 2002. – 1104 с.

4. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : [монографія] / Дудоров О. О. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.

5. Данилевський А.О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : [монографія] / Данилевський А.О. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 230 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.05.2010 р.